

Mezinárodní právo soukromé

Studijní shrnující text vyučujícího k 3. tématu

Úvod

Mezinárodní právo soukromé je odvětvím soukromého práva. Jedná se o vnitrostátní disciplínu, tj. každý stát má své mezinárodní právo soukromé. Specifikum tohoto odvětví je, že **zdroje právní úpravy** nalezneme jak na úrovni vnitrostátní (zákon č. 91/2012 Sb., o mezinárodním právu soukromém), tak unijní úrovni (zejména nařízení EU) a mezinárodní úrovni (dvoustranné a mnohostranné mezinárodní smlouvy). Což pro jiná odvětví není tolik typické (např. občanské právo – má především občanský zákoník jako pramen vnitrostátního práva).

Z hlediska těchto pramenů je potřeba řešit **kolizi pramenů**, tj. vyřešit otázku toho, jaký předpis se použije na daný právní vztah. Může se stát, že na daný právní vztah (např. kupní smlouvu) lze aplikovat jak vnitrostátní předpis, tak unijní předpis, tak i mezinárodní smlouvu. Obecně platí, že unijní právo má aplikační přednost před vnitrostátním zákonem. Použije se tedy přednostně unijní právo. Dále platí, že mezinárodní smlouvy mají aplikační přednost před vnitrostátním zákonem. Použije se tedy mezinárodní smlouva. Složitější situace nastává při kolizi unijního práva a práva mezinárodního. Obecně platí, že přednost má mezinárodní smlouva, nicméně někdy se použije přednostně nařízení. Vztah nařízení k mezinárodním smlouvám z hlediska toho, co aplikovat, je zpravidla upraven v samotném nařízení.

Co řeší mezinárodní právo soukromé? Obecně lze uvést, že řeší **soukromoprávní vztahy s mezinárodním prvkem**. **Soukromoprávní vztahy** znamenají, že se zabývá otázkami občanského, rodinného, dědického, obchodního, pracovního práva či práva duševního vlastnictví. **Mezinárodní prvek** znamená, že je potřeba, aby byl přítomen jistý vztah k zahraničí. Mezinárodní prvek může spočívat například v tom, že subjekty (osoby) mají bydliště v různých státech či mají odlišnou státní příslušnost. Nebo v tom, že nějaká skutečnost nastane v zahraničí. Jako příklady lze uvést následující:

- Čech uzavře kupní smlouvu na své dovolené ve Španělsku se španělským obchodníkem
- Čech uzavře manželství s Francouzskou
- Čech srazí při lyžování v rakouských Alpách italského lyžaře a způsobí mu škodu
- Čech jezdí pracovat do Polska – uzavřel smlouvu s polským zaměstnavatelem
- Čech umřel a zanechal po sobě nemovitost v Kanadě

Je zřejmé, že ve výše uvedených situacích nelze automaticky aplikovat české právo, protože v úvahu připadá aplikace více jak jednoho právního řádu. Například v prvním uvedeném příkladu české, nebo španělské. Také není zřejmé, u jakého soudu by se měly řešit případné spory. Například v třetím příkladu, zda u soudu českého, rakouského či italského. Na tyto otázky podává odpověď mezinárodní právo soukromé.

Okruhy otázek, které mezinárodní právo soukromé řeší

1. Jakým právem se řídí daný právní vztah.
2. U jakého soudu by se řešily případné spory.
3. Pokud je vydáno rozhodnutí soudu, řeší se otázka uznání a výkonu tohoto rozhodnutí v jiném státě. To proto, protože soudní rozhodnutí má účinky v zásadě v zemi, ve které bylo rozhodnutí vydáno (neplatí automaticky na celém světě – z uvedeného důvodu je nutné rozhodnutí uznat ve státě, ve kterém chceme, aby mělo a vyvolávalo účinky).

Mezinárodní právo soukromé má tedy normy, které určí, jaké právo bude řídit daný vztah a jaké soudy budou řešit případné spory.

Uvedené lze demonstrovat na příkladu:

Česká společnost (se sídlem a místem podnikání v Brně) uzavřela kupní smlouvu s italskou společností (se sídlem a místem podnikání v Neapoli). Předmětem smlouvy bylo dodání surovin na tradiční pizzu od prodávajícího (italská společnost) kupujícímu (české společnosti) za dohodnutou cenu. Jakým právem se řídí kupní smlouva? Bez dalšího nyní prozradíme, že se použije tato norma: *"Smlouva o koupi zboží se řídí právem země, v níž má prodávající obvyklé bydliště."* Zde vidíme, že smlouva se řídí právem země, kde má prodávající obvyklé bydliště, tj. právem italským, protože prodávající má bydliště (tj. sídlo, místo podnikání) v Itálii.

Nebo v příkladu se zaměstnancem, ve kterém Čech jezdí vykonávat práci do Polska k polskému zaměstnavateli. Aplikuje se tato norma: *"Smlouva se řídí právem země, v níž, případně z níž, zaměstnanec při plnění smlouvy obvykle vykonává svoji práci."* Tzv. hraničním určovatelem (kritériem) je zde místo obvyklého výkonu práce. Práce je vykonávána v Polsku, proto se pracovní smlouva řídí polským právem.

Obdobným způsobem, ovšem s jinými normami, určíme, u jakého soudu budeme řešit spory.

Normy a metody mezinárodního práva soukromého

Základní metody mezinárodního práva soukromého jsou **metody přímá** a **kolizní**. **Metoda přímá** pracuje s **přímými normami** – ty, které přímo stanoví práva a povinnosti subjektům. Příkladem může být Úmluva OSN o smlouvách o mezinárodní koupi zboží, která stanovuje práva a povinnosti pro prodávajícího a kupujícího (podnikatele), kteří mají místa podnikání v různých státech. Pokud je dána její aplikace, použije se přímo (bez dalšího). Těchto smluv však není mnoho. Proto přichází na řadu **kolizní metoda** a tzv. **kolizní normy**, které určují, jakým právem se řídí daný právní vztah. Samy o sobě kolizní normy nestanoví práva a povinnosti, jen určí, jakým právem se daný právní vztah řídí. Pomocí tzv. hraničního určovatele určí, jaké právo to bude. Určují tzv. **rozhodné právo**. Až v takto určeném rozhodném právu hledáme práva a povinnosti stran. Příklady viz výše. Dále máme **procesní normy**, které určí, u jakého soudu státu se bude daná věc řešit.

Určení rozhodného práva pro smlouvy

Z hlediska českého práva je zde stěžejním předpisem **nařízení Řím I**, které se použije, pokud není dána působnost jiné mezinárodní smlouvy. Jedná se o předpis, který určí, jakým právem se řídí smlouvy (smluvní závazkové vztahy, typicky občanského/pracovního a obchodního práva). Dopadá tedy na smlouvy, které byly uzavřeny po 17. prosinci 2009. Jedná se o nařízení Evropské unie, proto se toto nařízení využívá před soudy členských států Evropské unie (výjimkou je Dánsko). Z hlediska osobní působnosti dopadá na všechny osoby bez ohledu na státní příslušnost či bydliště. Jelikož Česká republika je součástí Evropské unie, aplikují české soudy toto nařízení.

Základním hraničním určovatelem je tzv. **volba práva** (čl. 3 nařízení). Strany smlouvy se mohou dohodnout, jakým právem se jejich smlouva bude řídit. Například česká společnost v pozici kupujícího se dohodne s italskou společností v pozici prodávajícího, že jejich smlouva se řídí českým právem. Pak se smlouva řídí tímto zvoleným právem. Lze zvolit právo jakéhokoliv existujícího státu; není nutné, aby se jednalo o právo členského státu EU. V některých typech smluv, kde vystupuje slabší smluvní strana (spotřebitel, zaměstnanec nebo cestující v přepravě) je volba práva možná, ale je omezena – typicky tak, aby tato slabší smluvní strana byla chráněna.

Pokud si strany právo nezvolí, stanovuje nařízení tzv. **náhradní hraniční určovatele**, podle kterých zjistíme rozhodné právo. Příklady lze uvést následující:

- a) smlouva o koupi zboží se řídí právem země, v níž má prodávající obvyklé bydliště;
- b) smlouva o poskytování služeb se řídí právem země, v níž má poskytovatel služby obvyklé bydliště;
- c) smlouva, jejímž předmětem je věcné právo k nemovitosti nebo nájem nemovitosti, se řídí právem země, ve které se nemovitost nachází.

Pokud si například budete chtít pronajít jako Češi vilu (nemovitost) na území Francie a nezvolíte si právo, bude se Vaše nájemní smlouva řídit francouzským právem podle polohy nemovitosti (právo země, ve které se nemovitost nachází).

Jiná pravidla platí pro zmíněné **slabší smluvní strany**. Pokud uzavíráte smlouvu jako **spotřebitel** a jste spotřebitelem ve smyslu unijního práva, jste chráněni (článek 6 nařízení Řím I). Spotřebitelem jste tehdy, pokud uzavíráte smlouvu s obchodníkem a tento obchodník buď provozuje svou profesionální nebo podnikatelskou činnost v zemi, kde má spotřebitel bydliště, anebo se jakýmkoliv způsobem zaměřuje na zemi, kde má spotřebitel bydliště (např. německý e-shop se zaměřuje na Českou republiku, pokud má webové stránky nejen v němčině, ale i v češtině, uvádí ceny produktů nejen v eurech, ale i českých korunách, umožňuje dopravu do České republiky apod.). Pokud jde zde zaměření, jedná se o spotřebitelskou smlouvu a uplatní se pravidla pro spotřebitelské smlouvy. Smlouva se pak řídí právním řádem země, ve které má spotřebitel obvyklé bydliště. Volba práva je možná, ale je omezena. Nelze zbavit spotřebitele ochrany, kterou mu poskytuje právní řád země, kde má obvyklé bydliště.

Pro **zaměstnance** (článek 8 nařízení Řím I) platí kritérium místo obvyklého výkonu práce. I zde je volba práva možná, ale nelze zaměstnance zbavit ochrany, kterou mu poskytuje právní řád země, kde obvykle práci vykonává. Příklady viz níže.

Určení rozhodného práva pro delikty

Již ze základního kurzu víte, že v soukromém právu máme smlouvy a delikty. Delikt je mimosmluvní závazkový vztah. Na určení, jakým právem se řídí mimosmluvní závazkový vztah, se aplikuje zpravidla **nařízení Řím II**, pokud není dána působnost jiné mezinárodní smlouvy či vnitrostátního zákona. Aplikuje se na skutečnosti, které vedou ke vzniku škody, jež nastaly po 11. lednu 2009. Jedná se o nařízení Evropské unie, proto se toto nařízení využívá před soudy členských států Evropské unie (výjimkou je Dánsko). Z hlediska osobní působnosti dopadá na všechny osoby bez ohledu na státní příslušnost či bydliště. Jelikož Česká republika je součástí Evropské unie, aplikují české soudy toto nařízení.

I zde je možná **volba práva**, ale ta má svá omezení (článek 14 nařízení Řím II). Mezi podnikateli lze zvolit právo i před vznikem sporu, ale mezi nepodnikateli lze uzavřít až po vzniku sporu. Nařízení také vyjmenovává speciální případy a speciální pravidla pro vybrané případy (např. pro delikty v oblasti hospodářské či nekalé soutěže, práva duševního vlastnictví či práva životního prostředí) - pak se aplikují tato **speciální pravidla**. Pokud není právo zvoleno a neuplatní se speciální pravidlo, aplikuje se **obecné pravidlo** (článek 4 nařízení Řím II) - právo země, kde škoda vznikla, bez ohledu na to, ve které zemi došlo ke skutečnosti, jež vedla ke vzniku škody.

Jako příklad lze uvést následující. Jako Čech si fotíte ve Francii v Paříži krásy Eiffelovy věže. Omylem Vás srazí německý turista, rozbije Vám mobil a způsobí škodu. Tento delikt se bude řídit francouzským právem podle práva země, kde škoda vznikla (vznikla ve Francii).

Doplníme, že uvedené nařízení se nevztahuje na dopravní nehody jako delikty (zde je dána působnost mezinárodní smlouvy) a na pomluvy jako delikt (zde je dána působnost vnitrostátního předpisu).

Určení sudiště

Sudištěm rozumíme místo orgánu (soudu), který by řešil případné spory. Nestačí jen vědět, jakým právem se řídí smlouva/delikt, ale také u jakého soudu budeme případné spory řešit. Určujeme tak **mezinárodní příslušnost** soudů. Významným předpisem, který se použije v řadě případů (ne však vždy), je **nařízení Brusel I bis**. Tento předpis se vztahuje na určení soudu jak pro smluvní, tak mimosmluvní závazkové vztahy z občanského/pracovního a obchodního práva. Použije se na řízení zahájená po 10. lednu 2015 (řízení se zahajuje podáním žaloby k soudu). Až na výjimky je kritériem pro použití tohoto nařízení podmínka bydliště žalovaného na území členského státu EU. Pokud nemá žalovaný bydliště na území členského státu EU, použije se jiný předpis (jsou výjimky). Jedná se o nařízení Evropské unie, proto se toto nařízení využívá před soudy členských států Evropské unie. Jelikož Česká republika je součástí Evropské unie, aplikují české soudy toto nařízení.

Nařízení má **hierarchii pravidel**, která je nutné dodržet. Nejprve se zkoumá, zda není dána tzv. **výlučná příslušnost** (článek 24 nařízení Brusel I bis). Jinými slovy, pokud se jedná o případ vyjmenovaný v článku 24, musí se použít výlučně tam uvedené pravidlo. Například je zde uvedeno, že příslušné pro řízení, jejichž předmětem jsou věcná práva k nemovitostem a nájem nemovitostí, jsou soudy členského

státu, v němž se nemovitost nachází. Pokud nastane spor v oblasti nemovitostí (věcné právo, nájem), budou spor řešit soudy podle polohy nemovitosti.

Pokud není dán případ výlučné příslušnosti, zkoumá se, zda si strany neujednaly soud, který by spory řešil (článek 25 nařízení Brusel I bis). Jedná se o tzv. **prorogaci**, čili určení sudiště, **dohodnutou příslušnost**. Pozor, lze zvolit jen soud členského státu Evropské unie, nelze zvolit soud mimo Evropskou unii. Pro výlučnou příslušnost ani prorogaci nemusí být dodržena podmínka, aby měl žalovaný bydliště na území členského státu EU, tyto dvě příslušnosti se použijí bez ohledu na bydliště stran. Prorogační doložka (čili doložka ve smlouvě) může znít například takto: "*Veškeré spory z této smlouvy budou řešeny u slovenských soudů.*" Prorogace je omezena tam, kde je ve vztahu slabší smluvní strana (spotřebitel, zaměstnanec, pojištěnec).

Pakliže není dána ani prorogace, zkoumáme, zda se jedná o vztah, kde je slabší smluvní strana – spotřebitel, zaměstnanec, pojištěnec. Tyto strany jsou právem více chráněny ohledně toho, kde mohou žalovat a kde mohou být žalováni. Například spotřebitel může být žalován podnikatelem jen v místě svého obvyklého bydliště. Naopak spotřebitel může žalovat podnikatele jak v místě bydliště podnikatele (u něj "doma"), tak v místě bydliště spotřebitele (u sebe "doma"). Pravidla se nachází v čl. 10 až 23 nařízení Brusel I bis (tzv. **speciální příslušnost**).

Pakliže není dána ani tato speciální příslušnost, platí **základní příslušnost** (obecné pravidlo) daná čl. 4 nařízení Brusel I bis. Kritériem je bydliště žalovaného, tj. žalujeme u soudu státu, ve kterém má žalovaný bydliště. Vedle základní příslušnosti lze využít i **alternativní příslušnost**. Alternativní příslušnost znamená, že vedle základní příslušnosti (bydliště žalovaného) může být žalovaný žalován i v jiném členském státě podle jiného kritéria. Žalobce má pak na výběr. Například v případě kupní smlouvy v místě, kde zboží bylo či mělo být podle smlouvy dodáno, nebo v případě smlouvy o poskytování služeb v místě, kde služby byly či měly být poskytnuty. U deliktů (mimosmluvních závazkových vztahů) lze žalovat také tam, kde došlo nebo může dojít ke škodné události (čl. 7 nařízení Brusel I bis).

Aplikace jiných předpisů

Předpisů mezinárodního práva soukromého, a to jak na úrovni mezinárodní, tak unijní, existuje celá řada. Z nařízení Evropské unie, která jsou aplikována před českými soudy, lze zmínit (zjednodušenými názvy) **nařízení pro dědictví**, **nařízení o výživném**, **nařízení o majetkových poměrech manželů** či **nařízení o majetkových důsledcích registrovaného partnerství**. Tyto však zůstávají mimo oblast našeho zájmu, nicméně z názvu se dá odvodit, na jaké právní otázky se vztahuje. Zmíněné předpisy obsahují jak normy pro určení rozhodného práva, tak pro určení mezinárodní příslušnosti. Významným je také **nařízení Brusel II ter**, který určuje jen pravidla pro určení sudiště, a to pro otázky rozvodu a rodičovské odpovědnosti.